

УДК 336.2

Є. В. Остропольська,
к. е. н., доцент, проректор з наукової роботи, Донбаський інститут техніки та менеджменту,
ПВНЗ "Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая", м. Краматорськ
ORCID ID: 0000-0001-7462-8069

Я. В. Ашиткова,
старший викладач кафедри загальноекономічних дисциплін, Донбаський інститут техніки
та менеджменту ПВНЗ "Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая", м. Краматорськ
ORCID ID: 0000-0001-5823-2910

В. Е. Черенкова,
старший викладач кафедри загальноекономічних дисциплін, Донбаський інститут техніки
та менеджменту, ПВНЗ "Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая", м. Краматорськ
ORCID ID: 0000-0003-3893-8558

Я. П. Гоптар,
старший викладач кафедри загальноекономічних дисциплін, Донбаський інститут техніки
та менеджменту ПВНЗ "Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая", м. Краматорськ
ORCID ID: 0000-0003-0988-4343

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.2.49

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Y. Ostropolska,
PhD in Economics, associate professor, Vice-rector for scientific work, Donbass Institute of Technology and Management
of PHEI "International Scientific and Technical University named after Academician Yurii Buhai", Kramatorsk
Y. Ashytкова,
senior lecturer of General Economic Disciplines Department, Donbass Institute of Technology and Management of PHEI
"International Scientific and Technical University named after Academician Yurii Buhai", Kramatorsk
V. Cherenkova,
senior lecturer of General Economic Disciplines Department, Donbass Institute of Technology and Management of PHEI
"International Scientific and Technical University named after Academician Yurii Buhai", Kramatorsk
Y. Hoptar,
senior lecturer of General Economic Disciplines Department, Donbass Institute of Technology and Management of PHEI
"International Scientific and Technical University named after Academician Yurii Buhai", Kramatorsk

ORGANIZATIONAL AND LEGAL ASPECTS OF FUNCTIONING OF THE SYSTEM OF TAXATION OF NON-STATE PENSION PROVISION OF CITIZENS OF UKRAINE

У статті висвітлюються питання формування ефективного механізму податкового контролю і правового регулювання існуючих схем недержавного пенсійного забезпечення та окреслюються дослідження цілісної системи норм податкового регулювання діяльності всіх категорій суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.

На основі проведеного дослідження визначено, що для забезпечення єдиного підходу та цілісності системи норм податкового регулювання діяльності всіх категорій суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення (роботодавців, фізичних осіб-учасників, пенсійних фондів, банків, страхових компаній) незалежно від обраного механізму здійснення пенсійного забезпечення (через пенсійний фонд, страхову компанію або банк) необхідно всю сукупність норм щодо особливостей оподаткування цих суб'єктів викласти у вигляді комплексних змін до діючого податкового законодавства та узгодити з пенсійними схемами, визначеними відповідно до спеціального законодавства про недержавне пенсійне забезпечення.

The article highlights the issues of formation of an effective mechanism of tax control and legal regulation of existing schemes of non-state pension provision and outlines the study of an integrated system of tax regulation of all categories of subjects of non-state pension provision. It should be noted that with a decrease in real value of current incomes of Ukrainian citizens and, accordingly, their purchasing power, the withdrawal of even small amounts of long-term savings becomes burdensome for most

of them. Therefore, the less flexible the savings scheme is and the less opportunities a citizen has to use savings if necessary, the less demand this scheme will have in comparison with other financial services. In this regard, pension schemes are the least flexible in terms of the possibility of early use of savings and therefore, without significant economic incentives, they become the least competitive for the vast majority of consumers who are objectively focused on current consumption.

Non-state pension provision is carried out by: — pension funds by concluding pension contracts between administrators of pension funds and depositors of such funds in accordance with this law; — insurance organizations by concluding contracts for life pension insurance with fund participants, insurance of the risk of disability or death of a fund participant in accordance with this law and the legislation on insurance; — banking institutions in accordance with this law and the legislation on banking activities by concluding agreements on opening pension deposit accounts for the accumulation of pension savings within the amount determined for reimbursement of deposits by the Deposit Guarantee Fund of individuals, which is established in accordance with the law.

On the basis of the study it was determined that for the unity and integrity of the system of norms of tax regulation of activities of all categories of subjects of private pension provision (employers, individuals, participants, pension funds, banks, insurance companies) regardless of the selected implementation mechanism pension (through a pension fund, insurance company or bank), it is necessary the whole set of rules about features of the taxation of these entities to spread in the form of comprehensive changes to the current tax legislation and negotiate with the pension schemes, defined in accordance with special legislation on non-state pension provision.

Ключові слова: податковий контроль, оподаткування, недержавне пенсійне забезпечення, пенсійний фонд, страхова компанія, банк.

Key words: tax control, taxation, non-state pension provision, pension fund, insurance company, bank.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Механізми добровільного додаткового пенсійного забезпечення в Україні існують досить довго. До них можна віднести як традиційні форми пенсійних заощаджень через страхування життя, так і пенсійні накопичення в існуючих недержавних пенсійних фондах. З деякими застереженнями до цієї категорії заощаджень населення можна віднести також окремі види ощадних вкладів. Однак слід зазначити, що зі зниженням реальної вартості поточних доходів громадян України і відповідно їх купівельної спроможності вилучення навіть не дуже значних сум у довгостроковій накопичення стає для більшості з них обтяжливим. Тому чим менш гнучкою є схема накопичення заощаджень та чим менше у громадянина можливостей скористатися заощадженнями у разі потреби, тим меншим попитом у порівнянні з іншими фінансовими послугами буде користуватися ця схема. Схеми пенсійного забезпечення є в цьому плані найменш гнучкими в частині можливості дострокового використання накопичень і тому без суттєвих економічних стимулів стають найменш конкурентоспроможними у переважній більшості споживачів, об'єктивно зорієнтованих на поточне споживання.

Необхідною умовою розвитку економічної системи будь-якої держави є розширене відтворення, яке неможливе без певної фінансової бази. Головним "постачальником" додаткових фінансових ресурсів суб'єктам господарювання в світовій економіці вважається фінансовий ринок, який на цей час зіткнувся з проблемою гострого дефіциту фінансових ресурсів. Проте в Україні ще не активізовано повною мірою механізм залучення фінансових ресурсів через систему недержавного пенсійного страхування.

До того ж соціально-економічні умови сучасної України потребують радикального реформування існуючої пенсійної системи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичною основою дослідження є роботи Ю. Буркова, А. Головка, Е. Лібанової, Л. Новошинської, Ф. Стасюка, В. Суслова, у полі зору яких знаходились питання формування ефективного механізму податкового контролю і правового регулювання існуючих схем недержавного пенсійного забезпечення.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Водночас, аналізуючи наукову літературу, слід зазначити, що недостатньо проробленими залишаються питання правового забезпечення механізму податкового стимулювання розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення. Тому метою роботи є дослідження цілісної системи норм податкового регулювання діяльності всіх категорій суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основними нормативними документами, що регулюють питання недержавного пенсійного забезпечення в Україні є Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення" [1], "Про страхування" [2], "Про банки і банківську діяльність" [3], "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" [4], "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)" [5], "Про цінні папери та фондовий ринок" [6] та інші нормативно-правові акти.

Правові, економічні та організаційні засади недержавного пенсійного забезпечення викладені в Законі України "Про недержавне пенсійне забезпечення". Згідно зі ст. 1 цього Закону "недержавний пенсійний фонд (далі — пенсійний фонд) — юридична особа, створена відповідно до цього Закону, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному цим Законом порядку".

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється: пенсійними фондами шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів відповідно до цього Закону; страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду відповідно до цього Закону та законодавства про страхування; банківськими установами відповідно до цього Закону та законодавства про банківську діяльність шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, що встановлюється згідно із законом.

Існуюча в Україні пенсійна система є трірівневою: перші два рівні (солідарна та накопичувальна) відносяться до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, а третій рівень — до недержавного.

Розробка механізму податкового стимулювання добровільного пенсійного забезпечення потребує вивчення наступного кола питань:

1. Джерела сплати внесків, які включають внески:

— за рахунок коштів юридичних осіб (роботодавців);

— за рахунок особистих доходів фізичних осіб.

2. Особа, на користь якої здійснюються внески (особа — бенефіціар), яка по відношенню до платника внесків, може бути:

— власне самим платником;

— працівником платника;

— прямим родичем платника;

— сторонньою до платника особою.

3. Особливості пенсійних схем різних суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення, зокрема:

— статус пенсійних внесків до фінансового посередника;

— характер відносин власності на доходи, отримані від використання пенсійних активів та характер зобов'язань фінансового посередника за пенсійною схемою;

— місце діяльності з пенсійного забезпечення діяльності відповідного фінансового посередника.

4. Особливості отримання виплат за пенсійною схемою:

— одноразові;

— строкові;

— довічні.

5. Особливості діючої в країні системи оподаткування та окремих видів податків тощо.

До джерел сплати внесків, можуть застосовуватися такі методи стимулювання. Для юридичних осіб, які здійснюють внески за рахунок коштів такої юридичної особи — це встановлення граничної частки оподаткованого прибутку такої особи, яка може бути звільнена від оподаткування податком на прибуток у разі її використання на пенсійні внески.

Таким чином, держава обмежує свої втрати по податку на прибуток у межах встановленого нормативу використання прибутку, однак така система не враховує реальний контингент потенційних осіб на користь яких сплачуватимуться внески (наприклад чисельність трудового колективу), і відповідно робить персональну суму відрахувань на одну особу недостатньою, або стимулює соціальну несправедливість та розширення трудового колективу на підприємстві.

Також як метод податкового стимулювання може використовуватися встановлення граничного нормативу додаткових нарахувань на фонд оплати праці на недержавне пенсійне забезпечення, з віднесенням цих нарахувань до складу витрат(собівартості) підприємства.

Водночас методі враховується реальний контингент отримувачів відрахувань, стимулюється "детінізація" заробітної плати, (що може забезпечити збільшення надходжень по прибутковому податку з громадян та внесків на обов'язкове соціальне та пенсійне забезпечення), однак може призвести до значного зниження надходжень по податку на прибуток внаслідок зростання витрат(собівартості) виробництва, а також потенційно стимулюватиме підвищення цін на продукцію підприємств і, відповідно, інфляцію.

Для фізичних осіб, які здійснюють внески за рахунок особистих доходів застосовується такий метод податкового стимулювання, як звільнення сум внесених фізичною особою до власних пенсійних схем від оподаткування прибутковим податком з громадян (з можливим встановленням граничної частки доходу, який спрямовується на такі цілі).

Такий метод є досить ефективним стимулом особливо в країнах з високою прогресією шкали ставок прибуткового податку. У випадку встановлення граничної частки доходу держава регулює свої втрати надходжень по прибутковому податку з громадян.

Відстрочка податкових зобов'язань по прибутковому податку з громадян щодо сум внесених фізичною особою до власних пенсійних схем (з можливим встановленням граничної частки доходу, який спрямовується на такі цілі).

Такий механізм дозволяє компенсувати у майбутньому поточні втрати бюджету по прибутковому податку з громадян, однак вимагає механізму гарантованого утримання цих відстрочених податків в повній сумі за рахунок пенсійних накопичень громадянина по мірі виплати.

Звільнення сум внесених фізичною особою до власних пенсійних схем від оподаткування прибутковим податком з громадян за прогресивною шкалою ставок (з можливим встановленням граничної частки доходу, який спрямовується на такі цілі) та оподаткування пенсійних виплат за пільговою ставкою прибуткового податку.

Такий механізм дозволяє лише частково відшкодувати поточні втрати бюджету, але забезпечує додатковий соціальний захист пенсіонерів.

Пенсійні активи НПФ у цінних паперах не можуть включати: векселі; похідні цінні папери; цінні папери, емітентами яких є інститути спільного інвестування, якщо інше не встановлено нормативно-правовими актами Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку; цінні папери пов'язаних осіб та осіб, які надають послуги недержавному пенсійному фонду.

Відповідно до характеру зобов'язань фінансового посередника за пенсійною схемою можна виділити схеми з чітко визначеними вартісними зобов'язаннями (банківські пенсійні рахунки, строкове пенсійне страхування) та схеми з невизначеними вартісними зобов'язаннями (довічне пенсійне страхування (невизначено за строком), пенсійне забезпечення через недержавний пенсійний фонд (не визначено за розміром інвестиційного доходу)).

ВИСНОВКИ

Відповідно до вищевикладеного можна зробити висновок, що для забезпечення єдиного підходу та цілісності системи норм податкового регулювання діяльності всіх категорій суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення (роботодавців, фізичних осіб-учасників, пенсійних фондів, банків, страхових компаній) незалежно від обраного механізму здійснення пенсійного забезпечення (через пенсійний фонд, страхову

компанію або банк) необхідно всю сукупність норм щодо особливостей оподаткування цих суб'єктів викласти у вигляді комплексних змін до діючого податкового законодавства та узгодити з пенсійними схемами, визначеними відповідно до спеціального законодавства про недержавне пенсійне забезпечення.

Література:

1. Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення" від 9 липня 2003 р. № 1057 — IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15
2. Закон України "Про страхування" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр
3. Закон України "Про банки і банківську діяльність" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14
4. Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14
5. Закон України "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2299-14
6. Статистична інформація Державного комітету статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua/>

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On Non-State Pension Provision", available at: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15 (Accessed 15 Dec 2019).
 2. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine "On Insurance", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/85/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 15 Dec 2019).
 3. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine "On Banks and Banking", available at: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14 (Accessed 15 Dec 2019).
 4. Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine "On Financial Services and State Regulation of Financial Service Markets", available at: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14 (Accessed 15 Dec 2019).
 5. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine "On Mutual Funds (Share and Corporate Investment Funds)", available at: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2299-14 (Accessed 15 Dec 2019).
 6. State Statistics Service of Ukraine (2019), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 10 Dec 2019).
- Стаття надійшла до редакції 27.12.2019 р.*